

Acta

van de Generale Synode Zwolle-Zuid

2008-2009

van de Gereformeerde Kerken in Nederland

Bijlage 4.1

Nota herziening appèlzaken

Het auteursrecht van deze tekst berust hetzij bij de auteur, hetzij bij de Gereformeerde Kerken in Nederland. Voor alle zaken het auteursrecht betreffend kan contact opgenomen worden met het deputaatschap generaal-synodale publicaties via: publicaties@gkv.nl.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in wat voor vorm of op wat voor manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen bij de wet gesteld.

Notitie van deputaten appèlzaken GS, met instemming van deputaten kerkrecht en kerkorde, aan de Generale Synode Zwolle-Zuid 2008.

Definitieve versie d.d. 27 augustus 2008

Inhoudsopgave

1. Inleiding en definities
2. Wanneer is herziening mogelijk? Duidelijkheid vereist!
3. Appèluitspraken, een categorie apart
4. Verhouding tussen herziening en ('hoger') appèl; geen herziening als appèl mogelijk is
5. Criteria voor herziening; beter ruime dan enge?
6. Ook herziening op verzoek van anderen dan de oorspronkelijke procespartijen?
7. Beoordeling van herzieningsverzoeken; door wie? Rol van deputaten
8. Aanbeveling
9. Voorstel in de vorm van een conceptbesluit

1. Inleiding en definities

In deze notitie gaat het over verzoeken die worden gericht aan een kerkelijk orgaan dat als beroepsinstantie, op grond van artikel 31 van de Kerkorde, een bepaalde uitspraak heeft gedaan, en die ertoe strekken dat dit orgaan de zaak opnieuw beoordeelt en dus opnieuw uitspraak doet in dezelfde zaak. Zulke verzoeken worden meestal revisieverzoeken genoemd, maar in deze notitie wordt daarvoor – om ze te onderscheiden van verzoeken die geen betrekking hebben op een rechterlijke uitspraak – de term herzieningsverzoek of verzoek om herziening gebruikt.¹

Bij herziening liggen de opeenvolgende uitspraken in één hand; de instantie die een verzoek om herziening behandelt, beoordeelt of een eigen uitspraak moet worden herzien. Daarin onderscheidt herziening zich van beroep of 'hoger' beroep (hierna: appèl). Bij appèl beoordeelt het ene kerkelijke orgaan (de meerdere vergadering) een besluit of een uitspraak van een ander orgaan (de mindere vergadering).

Een classis, particuliere synode of generale synode wordt om de zoveel tijd telkens opnieuw geïnstitueerd. Het blijft echter hetzelfde orgaan, ook al wijzigt van zitting tot zitting de samenstelling. Als een classisvergadering een appèlzaak waarin een vorige classisvergadering uitspraak heeft gedaan, opnieuw beoordeelt, is daarop dus de term herziening van toepassing en wordt niet gesproken van appèl. Hetzelfde geldt als op het niveau van een particuliere synode of een generale synode een herbeoordeling plaatsvindt van een uitspraak van een voorgaande particuliere synode respectievelijk generale synode.

In het kader van artikel 31 van de Kerkorde treedt een kerkelijk orgaan op als rechtsprekende instantie. Er wordt uitspraak gedaan op een beroep of een 'hoger' beroep. Buiten het onderwerp van deze notitie vallen verzoeken om revisie (en bezwaarschriften) die gericht worden aan een orgaan dat het besluit waarop het verzoek (c.q. het bezwaar) betrekking heeft, nam in zijn hoedanigheid van bestuursorgaan.

Onder bestuursorgaan is hier te verstaan een kerkelijk orgaan dat bevoegdheden uitoefent die op grond van de Kerkorde in oorsprong toebehoren aan dat orgaan. Een kenmerkend verschil tussen een bestuursorgaan en een rechtsprekende instantie (hierna: appèlorgaan) is dat het appèlorgaan oordeelt in zaken waarin dat orgaan nu juist geen primaire besluitgevende bevoegdheid heeft. De ap-

¹ Verderop in deze notitie wordt betoogd waarom het belangrijk is te onderscheiden naar de aard van de uitspraak/het besluit waarop het verzoek om herziening/revisie betrekking heeft. Aan het slot van deze notitie is de aanbeveling opgenomen om ter wille van de helderheid de term revisieverzoek te vermijden als het betreft appèluitspraken. In ordinantie 12 van de PKN wordt ook uitdrukkelijk onderscheid gemaakt tussen revisie en herziening, in dezelfde zin als hier bepleit. Zie naast art. 11, dat handelt over herziening van een appèluitspraak, art. 12 dat de mogelijkheid van revisie regelt van besluiten van kerkelijke vergaderingen.

pèlinstantie dankt de bevoegdheid om zich met de in geding zijnde zaak in te laten slechts aan artikel 31 van de Kerkorde, dus aan het gegeven dat bij haar een appèlschrift is ingediend.

2. Wanneer is herziening mogelijk? Duidelijkheid vereist!

Volgens het huidige kerkrecht bestaat geen onbeperkt recht om met de indiening van een herzieningsverzoek opnieuw een volle beoordeling en uitspraak te verkrijgen van een zaak waarin een appèluitspraak is gedaan. Zo'n onbeperkt recht zou ook niet wenselijk zijn².

Aan wélke beperkingen het recht op herziening is onderworpen, is echter voor het kerkrecht niet duidelijk. In het wereldlijke bestuursprocesrecht (artikel 8:88 van de Algemene wet bestuursrecht) kan slechts door een partij in het geschil herziening van een rechterlijke uitspraak worden verzocht, en wel uitsluitend op grond van feiten of omstandigheden die

- a. hebben plaatsgevonden vóór de desbetreffende appèluitspraak,
- b. bij de indiener van het herzieningsverzoek vóór de uitspraak niet bekend waren en redelijkerwijs niet bekend konden zijn en
- c. waren zij bij de appèlinstantie eerder bekend geweest, tot een andere uitspraak hadden kunnen leiden.

In de kerkelijke rechtspraak wordt meer ruimte gelaten voor herziening. Een scherpe definitie van de grenzen ontbreekt echter. Een herzieningsverzoek moet wel iets nieuws bevatten, maar waarin dat nieuwe moet bestaan en hoe hoog de drempel is die in dit opzicht wordt gehanteerd, is niet in regels vastgelegd. In feite is het aan de vrijheid van het kerkelijke appèlorgaan dat een herzieningsverzoek ontvangt, overgelaten te beslissen of en in hoeverre een herzieningsverzoek dient te leiden tot een nieuwe beoordeling van de zaak.³

Tegen deze praktijk valt als belangrijk bezwaar in te brengen dat degene die overweegt een herzieningsverzoek in te dienen, nauwelijks een aanknopingspunt heeft om te beoordelen of het zin heeft die stap te zetten. Gebrek aan duidelijkheid op dit punt kan hem stijven in te hoge verwachtingen. Dat staat de aanvaarding van de ontvangen appèluitspraak in de weg en leidt gemakkelijk tot extra frustraties na ontvangst van een negatieve beslissing op een ingediend herzieningsverzoek.

Het is in het belang van een goede rechtsbedeling binnen de kerken dat het gezag van een appèluitspraak hoog wordt gehouden, in het bijzonder als het gaat om een appèluitspraak die in laatste instantie is gedaan. Dat maakt het de moeite waard na te denken over het scheppen van meer duidelijkheid over de criteria voor herziening van kerkelijke rechterlijke uitspraken.

3. Appèluitspraken, een categorie apart

In het geheel van de besluiten die een kerkelijke instantie zoals een classis, particuliere synode of de generale synode neemt (hierna wordt gemakshalve verder alleen over de generale synode gesproken), vormen appèluitspraken een categorie apart. Rechterlijke uitspraken en bestuurlijke beslissingen zijn besluiten van onderscheiden aard. Als er reden is om in het algemeen een bepaald beleid te voeren inzake de mogelijkheid om revisie te vragen van synodebesluiten, volgt daaruit dus nog niet dat ditzelfde beleid ook behoort te gelden voor door de synode gedane appèluitspraken.

Er is juist reden om hier terdege te onderscheiden. Met een rechterlijke uitspraak wordt een geschil beëindigd. Of de rechter het beste oordeel heeft, kan vatbaar zijn voor meningsverschil, maar iemand moet – omdat anders het geschil niet wordt opgelost - het laatste woord hebben, en die rol valt de rechter toe. Zijn woord beslecht het geschil. Daarmee is het geschil (als rechtsgeschil) uit de wereld.

De competentie van de rechter houdt daarmee ook op; hij is niet bevoegd zich verder met de zaak te

2 Zie voor de bezwaren daartegen J.P.A. Boersma, *Revisie in kerkelijke geschillen*, notitie van 22 mei 2004 en M. te Velde, *Raakvlakken tussen appèl en revisie*, Verslag werkconferentie van het deputaatschap appèlzaken GS, 4 oktober 2003, blz. 33 e.v. Ook te vinden op www.kerkrecht.nl (klikken op Auteur > deputaten).

3 Zie M. te Velde, t.a.p., blz. 34

bemoeien⁴. Hier zit een kenmerkend verschil met wat een bestuursorgaan of wetgevend (algemene regels stellend) orgaan doet. Als de generale synode besluiten neemt die van bestuurlijke of regelgevende (waaronder leerstellige) aard zijn, sluit zij daarmee niet een situatie af. Zij wil juist stuur geven aan iets dat zich in de toekomst zal gaan manifesteren. De verantwoordelijkheid waaruit het nemen van zulke besluiten voortkomt, houdt ook niet op bij een eenmalig spreken, maar is van duurzame aard. Bij dat laatste past dat besluiten die de generale synode op grond van haar verantwoordelijkheid voor goed bestuur en goede regelgeving neemt, uit de aard der zaak voor wijziging vatbaar moeten zijn. Haar besluiten kunnen immers later blijken niet het voorziene effect te hebben, bijvoorbeeld omdat het draagvlak verkeerd is ingeschat, situaties kunnen wijzigen, inzichten over wat het beste beleid is of wat de juiste schriftuitleg is, kunnen veranderen, enz. Daarmee wil gezegd zijn dat 'revisie' van besluiten op bestuurlijk gebied of van besluiten van regelgevende aard geen abnormaal verschijnsel is. Het is een *fact of life*. Er is geen reden om revisie van dergelijke besluiten sterk aan banden te leggen.

Voor rechterlijke uitspraken ligt dat duidelijk anders: *Roma locuta, causa finita*. Genoeg reden om rechterlijke uitspraken enerzijds en bestuurlijke en regelvaststellende besluiten anderzijds niet over één kam te scheren als het gaat om het aangeven van de ruimte voor revisie/herziening.

4. Verhouding tussen herziening en ('hoger')⁵ appèl; geen herziening als appèl mogelijk is

De Kerkorde geeft in artikel 31 als regel dat degene die meent dat hem onrecht is aangedaan door een uitspraak van een mindere vergadering, zich kan beroepen op de meerdere vergadering (hier: 'hogere' appèlorgaan).

De mindere vergadering die is opgetreden als appèlorgaan, zal in het bestaan van deze regel redenen vinden om een herzieningsverzoek met betrekking tot haar appèluitspraak niet in behandeling te nemen. De verzoeker dient te worden doorverwezen naar de meerdere vergadering, het 'hogere' appèlorgaan.⁶

Wie nalatig is geweest om tijdig 'hoger' appèl in te stellen, moet geen ingang krijgen voor de indiening van een herzieningsverzoek. Hij moet te horen krijgen dat hij de gevolgen van zijn nalatigheid moet dragen. Indien de verzoeker meent excuses te hebben voor het feit dat hij niet tijdig 'hoger' appèl heeft ingesteld, moet hij voor een beoordeling van dat betoog zijn bij het 'hogere' appèlorgaan.

Als zich na de appèluitspraak nieuwe ontwikkelingen voordoen, is dat geen reden voor herziening van de appèluitspraak. Nieuwe omstandigheden kunnen om een nieuwe beslissing vragen, maar dat moet dan een nieuwe beslissing zijn van het bestuursorgaan en niet een nieuwe uitspraak van het appèlorgaan of het 'hoger' appèlorgaan. Vergelijk hetgeen onder 1 en 3 is opgemerkt over de bevoegdheid respectievelijk verantwoordelijkheid van het appèlorgaan versus die van het bestuursorgaan.

Het vorenstaande geeft een helder systeem:⁷ Het besluit dat aan de basis ligt van het conflict, is een besluit van een kerkelijk bestuursorgaan. Aan dat orgaan kan – door middel van het indienen van een bezwaarschrift – worden gevraagd het eigen besluit te heroverwegen. Wanneer daarna appèl wordt ingesteld, doet de appèlinstantie een uitspraak. Van die rechterlijke uitspraak kan bij die appèlinstantie geen herziening worden gevraagd. Indien een partij geen vrede kan hebben met de rechterlijke uitspraak, kan die partij slechts (hoger) appèl instellen bij een – ten opzichte van het eerste appèlorgaan – meerdere vergadering. De eenvoudige, en gemakkelijk door classes en particuliere synodes toe te passen regel is dus: geen herziening van een appèluitspraak als hoger appèl mogelijk is.⁸

4 Zie P. Lourens, Verslag werkconferentie generaal deputaatschap appèlzaken (ad art. 31 KO), 11 november 2006 (www.kerkrecht.nl).

5 Hoger wordt hier tussen aanhalingstekens geplaatst in aansluiting bij de traditie om een vergadering van meer kerken (meerdere vergadering) geen hogere vergadering te noemen.

6 De kerkelijke jurisprudentie is op dit punt weinig gepreciseerd. Zie M. te Velde, *Raakvlakken tussen appèl en revisie*, Verslag werkconferentie van het deputaatschap appèlzaken GS 4 oktober 2003, blz. 34.

7 Conform J.P.A. Boersma, *Revisie in kerkelijke geschillen*, notitie van 22 mei 2004.

8 Het geval kan zich voordoen dat de mindere vergadering (bijvoorbeeld de classis) een appèluitspraak heeft gedaan die duidelijk berust op een vergissing omtrent een beslissend feit. Als zowel het een (de vergissing)

5. Criteria voor herziening; beter ruime dan enge?

Wanneer de generale synode een herzieningsverzoek ontvangt tegen een door haar (voorganger) gedane appèluitspraak, kan de neiging bestaan zich te laten leiden door de overweging dat indien de gekritiseerde uitspraak terecht is gedaan, de indiener van het herzieningsverzoek de uitspraak wellicht beter zal kunnen aanvaarden als de zaak nogmaals wordt behandeld, nog eens wordt ingegaan op de - al of niet in andere gedaante - aangevoerde bezwaren en argumenten. De gedachte kan daarbij bestaan dat het gezag van de uitspraak wordt versterkt als blijkt dat twee generale synodes in verschillende samenstelling tot hetzelfde oordeel zijn gekomen. Zulk soort overwegingen kunnen de opvatting voeden dat het toch altijd maar beter is over te gaan tot een royale behandeling van het verzoek om herziening, zowel indien de indiener gelijk zou hebben als wanneer hij ongelijk zou hebben. In het eerste geval verdiende de eerste uitspraak immers uiteindelijk geen gezag en in het tweede geval wordt het gezag van die uitspraak juist versterkt.

Deze gedachtegang heeft de schijn van enige zinnigheid. Toch is zij onjuist, omdat zij niet getuigt van goed begrip van de essentie van rechtspraak.

Dat het belangrijk is dat de in het ongelijk gestelde partij ervan overtuigd kan zijn dat haar door het appèlorgaan recht is gedaan, zal niemand ontkennen. Men moet hieraan echter niet het gezag van de appèluitspraak opofferen. Voor de legitimatie van de gedane uitspraak is niet van belang of de in het ongelijk gestelde partij overtuigd is van de juistheid ervan, althans vrede kan hebben met de uitspraak. Die legitimatie steunt ook niet op de veronderstelling dat een anders samengesteld appèlorgaan tot dezelfde uitspraak zou zijn gekomen, zodat het relevant zou zijn de houdbaarheid van die veronderstelling te verifiëren.

Een rechterlijke uitspraak heeft gezag in zichzelf, krachtens de aan het rechterlijk orgaan opgedragen bevoegdheid om - met inachtneming van zorgvuldige procedureregels die een complete beoordeling mogelijk bedoelen te maken - in de concrete zaak die aan hem is voorgelegd, bindend vast te stellen wat rechtens is. Een ruime openstelling van de mogelijkheid van herziening strookt niet met het wezen van rechtspraak en holt het gezag van de rechterlijke instantie en diens uitspraken uit. Herziening is bedoeld voor bijzonder gevallen; de mogelijkheid herziening te vragen moet niet kunnen worden aangegrepen om een geschil waarin uitspraak is gedaan, naar aanleiding van die uitspraak opnieuw aan de rechter voor te leggen⁹.

Dat oneigenlijke gebruik wordt niet bezworen door voor de mogelijkheid van herziening als eis te stellen dat nieuwe feiten of nieuwe argumenten dan wel nieuwe inzichten worden aangevoerd. Die eis werpt nauwelijks een dam op tegen herzieningsverzoeken.

Wie het niet eens is met de gedane uitspraak, zal meestal vrij gemakkelijk kans zien zijn stellingen nog eens in andere verpakking naar voren te brengen. Er is ook een meer principiële reden waarom het vinden van nieuwe argumenten geen grond moet kunnen opleveren voor het vragen van herziening. De gedane uitspraak berust op de argumenten die aan die uitspraak ten grondslag zijn gelegd en die naar het oordeel van het appèlorgaan de uitspraak kunnen dragen. Daarbij heeft het appèlorgaan ook argumenten in overweging kunnen nemen (en verwerpen) die niet door de partijen waren aangevoerd.

Voor het in overweging nemen van feiten is het appèlorgaan in vergaande mate afhankelijk van wat de partijen aandragen, maar voor argumenten geldt dat niet. Die kan (en moet) het appèlorgaan zo nodig zelf bijbrengen. Daarom kan het in een herzieningsverzoek aanvoeren van argumenten die geen (zichtbare) rol hebben gespeeld in de bekritiseerde uitspraak, niet de weg ontsluiten naar herziening. Anders komt men al heel snel uit bij de opvatting dat indien in een herzieningsverzoek kritiek wordt geleverd op de gegeven uitspraak, dat al voldoende reden vormt om de behandeling

---

als het ander (het beslissende karakter van dat feit) evident is, kan de classis, nadat haar de vergissing is voorgehouden en beide partijen daarover zich hebben kunnen uitlaten, vanzelfsprekend die kennelijk misslag herstellen. Voor zulke gevallen (die overigens zelden zullen voorkomen) is de weg van hoger appèl niet bedoeld.

9 De onwenselijkheid hiervan springt nog meer in het oog als men bedenkt dat het appèlorgaan - in (gedeeltelijk) andere samenstelling - tot een andere, tegengestelde, uitspraak kan komen. Uiteraard kan dan de wederpartij op haar beurt overwegen herziening te vragen van deze tweede uitspraak in dezelfde appèlzaak bij de volgende GS. Enzovoort, enzovoort ...

van de zaak over te doen.¹⁰ Als men zo ver niet wil gaan, maar een begrenzing wil zoeken in het gewicht van de ‘nieuwe’ argumenten, lijdt het gezag van de rechtspraak toch evengoed schade en gaat bovendien het in punt 2 genoemde bezwaar klemmen dat de belanghebbende die indiening van een herzieningsverzoek overweegt, geen objectief handvat heeft voor het begroten van de kans dat een verzoek om herziening inhoudelijk in behandeling wordt genomen. Hij kan immers van te voren niet weten hoe zwaar de ‘nieuwe’ argumenten voor het appèlorgaan zullen wegen.

Indien de indiening van een herzieningsverzoek wordt gegrond op nieuwe feiten of omstandigheden, bestaat er minder reden voor terughoudendheid om op zo’n verzoek in te gaan. Het moet dan wel gaan om feiten of omstandigheden die dateren van vóór het moment dat de uitspraak waarvan herziening wordt verzocht, werd gedaan. Feiten die ná dat moment zijn ontstaan kunnen immers geen ander licht werpen op de juistheid van de gegeven rechterlijke uitspraak. Zij kunnen eventueel wel aanleiding vormen voor een nieuwe beslissing van het betrokken bestuursorgaan. Zie hiervoor het in de punten 1 en 4 opgemerkte.

Waarom verschil maken tussen nieuwe feiten en omstandigheden (nieuw in de zin van nieuw gebleken) enerzijds en nieuwe argumenten/inzichten anderzijds? Niet zozeer omdat de eerste categorie scherper omlijnd is dan de tweede of omdat gevallen waarin kan worden aangetoond dat de gedane uitspraak berust op een onjuiste of onvolledige feitelijke grondslag vrij zeldzaam zijn. De belangrijkste reden houdt hiermee verband, dat de zaak zélf anders wordt indien de feiten (substantieel) anders blijken te zijn dan eerst is aangenomen. Let wel, de feiten zélf blijken anders te zijn; het gaat niet om de vraag of de beoordeling van de feiten anders zou moeten zijn! De eerste beoordeling, zoals uitgemond in de appèluitspraak, en de tweede beoordeling, naar aanleiding van het herzieningsverzoek, hebben in zo’n geval in feite niet hetzelfde voorwerp. Aan de indiener van het herzieningsverzoek kan dan ook in die situatie het gezag van de eerste uitspraak niet worden tegengeworpen. Die uitspraak betreft immers de beoordeling van een andere feitelijke constellatie.

Denkbaar is dat de indiener wel iets anders kan worden tegengeworpen. Namelijk dat hij indertijd bij de behandeling van de zaak het appèlorgaan op de hoogte had kunnen brengen van de feiten waarvan nu voor het eerst melding wordt gemaakt in het herzieningsverzoek. In het wereldlijke recht verhindert zo’n tegenwerping dat op het verzoek om herziening kan worden ingegaan. In het kerkrecht van de PKN geldt een regeling die een iets soepeler beleid mogelijk lijkt te maken. Volgens Ordinantie 12, artikel 11, is herziening mogelijk op grond van feiten en omstandigheden waarmee geen of onvoldoende rekening is gehouden. Dit artikel luidt voluit als volgt:

Artikel 11. Herziening

1. Indien het generale college voor de behandeling van bezwaren en geschillen inzake een uitspraak waartegen geen beroep (meer) mogelijk is feiten en omstandigheden ontmoet waarmee geen of onvoldoende rekening is gehouden en welke, indien deze in aanmerking waren genomen, naar de mening van het generale college tot een andere uitspraak aanleiding zouden hebben gegeven, is het generale college bevoegd tot herziening van een zaak over te gaan, in welk geval het generale college een nieuwe uitspraak doet.
2. Wanneer het generale college overgaat tot herziening van een uitspraak regelt het zo nodig tevens de rechtsgevolgen van deze herziening.

Deze regeling maakt het mogelijk herziening ook dán toe te staan indien de indiener van het herzieningsverzoek weliswaar de nieuwe feiten en omstandigheden destijds naar voren had kunnen brengen, maar dat niet heeft gedaan, bijvoorbeeld omdat hij – de uitspraak nog niet kennende - het inzicht miste dat die feiten van belang zouden kunnen zijn. Een dergelijke regeling straft niet direct af dat een partij bij de behandeling van de appèlzaak niet de uiterste alertheid heeft betracht. Men krijgt

¹⁰ Van zo’n ruime (in onze ogen dus te ruime) opvatting geeft blijk de uitspraak van de GS Amersfoort 2005, Acta artikel 70, besluit 6. Volgens de eerste grond van dat besluit (dat betrekking heeft op revisie van een appèluitspraak) moet een revisieverzoek “worden getoetst aan de hand van de vraag, of er nieuwe argumenten en/of gezichtspunten worden aangedragen c.q. of er sinds het nemen van het omstreden besluit een nieuwe constellatie is ontstaan”. Hier wordt een criterium geformuleerd dat niet onderscheidt tussen herziening van rechterlijke uitspraken en revisie van andersoortige besluiten.

een herkansing, althans wat betreft het aanvoeren van feiten en omstandigheden. Dit is een coudance die niet stimuleert tot het van meet af aan ontplooiën van alert procesgedrag. Anderzijds valt er iets voor te zeggen dat in kerkelijke geschillen onervaren partijen meer mededogen verdienen dan waarop zij mogen rekenen in wereldlijke geschillen. Omdat het toestaan van herziening geen plicht maar een bevoegdheid is, kan bij (ernstig) verwijtbare nalatigheid om de juiste feiten tijdig naar voren te hebben gebracht, de deur toch nog dicht worden gehouden voor herziening.

De conclusie uit al het voorgaande is dat de regeling van artikel 11 van Ordinantie 12 van de PKN, welke regeling uitdrukkelijk de mogelijkheid van herziening beperkt tot herziening wegens een onjuistheid in de feitelijke grondslag van de gegeven uitspraak, meer recht doet aan het eigen karakter van appèluitspraken dan een praktijk die appèluitspraken en andersoortige besluiten over één kam scheert wat betreft de mogelijkheid van revisie.

In de formulering van de criteria voor herziening zou overigens nog wel wat scherper dan is gebeurd in de aangehaalde bepaling van de PKN, tot uitdrukking kunnen worden gebracht dat in het herzieningsverzoek feiten moeten worden aangedragen waarmee in de appèluitspraak geen rekening is gehouden¹¹. Kritiek die erop neer komt dat de rechterlijke instantie aan de haar bekende feiten te veel of te weinig gewicht heeft toegekend of daaruit een onjuiste conclusie heeft getrokken, is niet een grond voor het vragen van herziening. Men vraagt dan immers in feite om de beoordeling over te doen. Dat is een verkapt appèl, maar daarvoor kan men herziening niet gebruiken.

6. Ook herziening op verzoek van anderen dan de oorspronkelijke procespartijen?

Een uitspraak in een rechtsgeschil raakt als zodanig slechts degenen voor wie die uitspraak rechtsgevolgen bedoelt te hebben. Doorgaans zullen dit slechts degenen zijn die als partij betrokken zijn geweest bij de behandeling van de zaak. Indien in een uitzonderingsgeval een derde - die al dan niet ten onrechte niet is betrokken geworden bij de oorspronkelijke rechtszaak - rechtstreeks in zijn rechtspositie wordt geraakt door de uitspraak, zou echter ook deze om herziening moeten kunnen verzoeken, zij het eveneens met de beperking dat herziening slechts mogelijk is op grond van nieuwe feiten en omstandigheden.

Het kan echter vóórkomen dat een appèlorgaan, bijvoorbeeld de generale synode, in (de motivering van) zijn uitspraak blijk geeft van opvattingen waarin kerken of kerkleden die geen partij waren in het geschil, een miskenning zien van normen die zij voor de juiste houden. Zo'n uitspraak bindt hen echter niet, zodat volgens de zojuist vermelde regel, zulke kerken of kerkleden niet het recht toekomt herziening te verzoeken. Men moet hier voor ogen houden dat een uitspraak van de generale synode in een rechtsgeding dat met een appèlschrift aanhangig is gemaakt, een uitspraak van een ander karakter en van een andere orde is dan een leeruitspraak. Daarom behoeven ook niet allerlei aspecten te worden meegewogen en verwoord die in het concrete geval niet spelen of tussen partijen geen punt van discussie vormen. Het appèlorgaan doet er daarom goed aan om in de vormgeving, toonzetting en presentatie van de appèluitspraak de suggestie te vermijden dat wel algemene regels worden uitgevaardigd. Een appèluitspraak kan door haar motivering wel een precedentwerking hebben. Dat is ook nuttig. Maar het blijft mogelijk dat in een ander geval opnieuw een soortgelijke kwestie in de appèlweg aan de orde wordt gesteld. In die nieuwe zaak kunnen, ook al spelen dezelfde vragen rond het normatieve beoordelingskader, de pro's en contra's opnieuw tegen het licht worden gehouden, ook weer in de context van de dan spelende concrete zaak. Kortom, de uitspraak op appèl heeft niet de brede uitstraling en bindende kracht die een leeruitspraak wel heeft. De appèluitspraak bindt slechts de partijen in de concrete zaak.

¹¹ Uit P. van de Heuvel (red.), *De toelichting op de kerkorde van de Protestantse Kerk in Nederland* (Zoetermeer, 2004), blz. 253/254 blijkt de bedoeling duidelijker: "Ook bij bezwaren en geschillen is voorzien in de mogelijkheid van herziening. Blijkt in een later stadium dat feiten en omstandigheden ten onrechte buiten beschouwing zijn gebleven of zijn er nieuwe feiten aan het licht gekomen die een ander licht op de zaak werpen, dan kan het generale college de zaak opnieuw in behandeling nemen en eventueel een andere uitspraak doen." Ook uit de geraadpleegde uitspraken van het Generale College blijkt dat feiten en omstandigheden die bij het college bekend waren bij het nemen van zijn beslissing, niet worden aangemerkt als feiten en omstandigheden als bedoeld in ordinantie 12-11 en dus niet tot herziening kunnen leiden.

Het vorenstaande neemt niet weg dat als er in de kerken onrust ontstaat over (bijvoorbeeld) een bepaalde uitlegging van de Heilige Schrift, de belijdenis of de Kerkorde, die de generale synode heeft gehanteerd bij de beoordeling van een concreet appèl, er wel een weg moet zijn om die uitlegging (dus niet de uitspraak zelf die in het concrete geschil is gedaan!) ter discussie te stellen en die discussie zo nodig ook te laten uitmonden in een uitspraak door het kerkelijk orgaan dat daarvoor het meest aangewezen is, te weten de generale synode.

Men moet de omstandigheid dat de generale synode zowel hoogste appèlorgaan is als de aangewezen instantie om leiding te geven aan discussies over de leer van de kerk, echter niet aangrijpen om via een herzieningsverzoek een soort kortsluiting te bewerkstelligen tussen de generale synode in de ene en de generale synode in de andere rol.

De Kerkorde kent niet voor niets, naast de (in laatste instantie) naar de generale synode leidende appèlweg van artikel 31, de weg van artikel 30 van de Kerkorde. Artikel 30 waarborgt dat zaken die alle kerken aangaan – aangelegenheden rond de leer zijn bij uitstek zulke zaken - niet meteen door de generale synode worden bedisseld maar dat bij het beraad, via de mindere vergaderingen, het kerkelijke grondvlak breed wordt ingeschakeld. Indien, zoals in het verleden is geschied met de uitspraak van de generale synode in een geschil over een preek over het gebod van de sabbatsrust, de behoefte blijkt aan nadere oordeelsvorming over een vraagpunt van de leer, is er dus een betere weg om in die behoefte te voorzien dan het opnieuw behandelen van de rechtszaak naar aanleiding van een herzieningsverzoek. De appèluitspraak zelf is bij het volgen van de weg van artikel 30 KO niet meer het voorwerp van nadere besluitvorming. De appèluitspraak kan ook geen sta in de weg vormen op een van die wegen; die uitspraak had immers geen wijdere strekking dan dat daarmee een concreet geschil tussen bepaalde partijen is beslist.

7. Beoordeling van herzieningsverzoeken; door wie? Rol van deputaten

Anders dan een appèl heeft een verzoek om herziening de strekking dat dezelfde zaak nogmaals door hetzelfde orgaan wordt behandeld. Er is daarom niets op tegen dat dezelfde personen die aan de behandeling van het appèl hebben deelgenomen, ook deelnemen aan de behandeling van het herzieningsverzoek. Die personen zijn zelfs het beste in staat de vraag te beantwoorden of de nieuw aangevoerde feiten van dien aard zijn dat zij, indien zij al bij het geven van de appèluitspraak bekend waren geweest, tot een andere uitspraak zouden hebben geleid.

Dat betekent concreet dat leden van de meerdere vergadering die hebben meegewerkt aan de uitspraak in appèl waarvan herziening wordt verzocht, zich niet behoeven te verschonen. Ze kunnen gewoon aan de beraadslagingen deelnemen en ook meebeslissen. Om een gelijksoortige reden ligt het ook in de rede dat het deputaatschap dat de behandeling van de appèlzaak heeft voorbereid, een overeenkomstige rol vervult bij de voorbereiding van de behandeling van het herzieningsverzoek. Deze benadering betekent een breuk met het kerkelijk gewoonterecht dat onder meer is vastgelegd in artikel 7, 11e lid, aanhef en onder b, van de Huishoudelijke regeling voor generale synoden.¹²

Een dergelijke gewijzigde praktijk is echter in lijn met de opvatting dat de mogelijkheid van herziening niet is gegeven om een rechterlijke uitspraak aan een herbeoordeling te onderwerpen (zie paragraaf

12 In deze bepaling wordt overigens geen onderscheid gemaakt tussen een 'gewoon' revisieverzoek en een verzoek om herziening van een uitspraak in appèl. Aan de bepaling ligt kennelijk de gedachte ten grondslag dat een revisie- of herzieningsverzoek op gelijke wijze dient te worden behandeld als een appèlzaak. Dan staat het behandelen door (deels) dezelfde personen op gespannen voet met de grondregel in het recht, dat een rechter niet over zijn eigen uitspraak oordeelt. Noties als onpartijdigheid en onafhankelijkheid van de rechter zijn daarbij aan de orde. In deze notitie wordt echter met klem betoogd dat herziening niet moet worden vereenzelvigd met appèl! Herziening is niet bedoeld als herkansing. Kenmerkend voor herziening van een uitspraak in appèl is juist dat ze alleen kan plaatsvinden in bijzondere gevallen, nl. als er feiten of omstandigheden worden aangevoerd die, *als ze destijds bekend waren geweest* tot een andere uitspraak hadden moeten leiden. Het gaat dus uitdrukkelijk niet om een nieuwe beoordeling op basis van dezelfde feiten, maar om een beoordeling op grond van (nieuwe) feiten die niet zouden zijn verdisconteerd bij de beoordeling die tot de uitspraak heeft geleid. Het gaat dus niet om de vraag of het juiste oordeel is geveld in de ogen van degenen die op het herzieningsverzoek moeten beslissen; dan fungeren zij als weer een nieuwe appèlinstantie. Tegen deze achtergrond ligt het voor de hand dat dezelfde rechter beziet of van dergelijke zgn. nova sprake is. In dat geval zou hij immers ook zelf tot een andere uitspraak zijn gekomen! Het onderscheid tussen appèl en herziening blijft dan helder.

5 van deze notitie). Indien men die opvatting niet deelt en dus wel de mogelijkheid van herbeoordeling openhoudt, moet men uiteraard anders aankijken tegen de wenselijkheid of onwenselijkheid dat appèl en herziening worden beoordeeld door dezelfde personen. Dat staat immers een zuivere herbeoordeling (gericht op de vraag of het appèlorgaan zich goed van zijn taak heeft gekweten) in de weg. De kern van deze notitie is echter dat een dergelijke herbeoordeling nu juist vreemd is aan de doelstelling van de herzieningsmogelijkheid.

8. Aanbeveling

Het deputaatschap appèlzaken GS doet, op basis van deze notitie, na overleg met en met instemming van deputaten kerkrecht en kerkorde, een voorstel aan de generale synode dat gericht is op een herbezinning op de criteria voor het behandelen van herzieningsverzoeken met betrekking tot uitspraken in appèlzaken. Aanbevolen wordt te komen tot een praktijk waarbij voor de behandeling van herzieningsverzoeken strakkere criteria gelden, grosso modo naar het voorbeeld van de criteria die zijn neergelegd in de herzieningsregeling van de PKN.

Deze criteria moeten door de generale synode worden vastgesteld en vervolgens in ieder geval worden opgenomen, in het reglement (de reglementen) voor de behandeling van appèlzaken. Nader valt te bezien of deze criteria ook een plaats behoren te krijgen in de Kerkorde, of een bijlage daarvan. Tevens wordt voorgesteld consequent te gaan spreken over verzoeken om herziening als het gaat om revisieverzoeken ten aanzien van uitspraken die in appèl zijn gedaan. Een concreet voorstel wordt hieronder geformuleerd.

9. Voorstel in de vorm van een conceptbesluit

Besluit 1:

1. bij (de voorbereiding van) een uitspraak door een meerdere vergadering op een verzoek om herziening/revisie van een appèluitspraak dient de meerdere vergadering de term 'revisie' te vermijden. De passende term is 'herziening', indien nodig onder de aanvulling: "van een appèluitspraak";
2. van een appèluitspraak kan bij de kerkelijke vergadering die de appèluitspraak heeft gedaan, geen herziening worden gevraagd indien tegen die uitspraak (hoger) appèl kan worden ingesteld of kon worden ingesteld bij een meerdere vergadering. Herziening van een appèluitspraak van een classis of van een particulier synode is dus niet mogelijk;
3. herziening van een appèluitspraak van de generale synode is slechts in bepaalde gevallen mogelijk. De mogelijkheid van herziening is niet bedoeld om het geschil waarin uitspraak is gedaan opnieuw ter beoordeling te kunnen voorleggen;
4. herziening van een appèluitspraak van de generale synode is slechts mogelijk:
  - a. op verzoek van een partij in het geschil dat bij de appèluitspraak is beslecht;
  - b. indien sprake is van nieuwe feiten of omstandigheden, die dateren van vóór de appèluitspraak en die, waren zij bij de generale synode bekend geweest, tot een andere uitspraak zouden hebben kunnen leiden.Onder nieuwe feiten of omstandigheden wordt in ieder geval niet verstaan
  - a. feiten of omstandigheden die de generale synode bekend waren bij het doen van de appèluitspraak, tenzij aannemelijk wordt gemaakt dat met deze feiten of omstandigheden geen rekening is gehouden;
  - b. feiten of omstandigheden die door degene die het verzoek om herziening doet niet zijn gemeld ter gelegenheid van het appèl, hoewel het op diens weg had gelegen dat wel te doen;
5. indien de generale synode besluit tot herziening van een appèluitspraak, bevat deze uitspraak zo nodig een aanwijzing van de rechtsgevolgen van die uitspraak;
6. personen die bij (de voorbereiding van) de besluitvorming over de appèluitspraak waren betrokken behoeven zich niet te onthouden van medewerking aan (de voorbereiding van) de besluitvorming omtrent het verzoek om herziening van die uitspraak;
7. regelingen die met dit besluit in strijd zijn worden door dit besluit vervangen;

8. ten tijde van dit besluit reeds ingediende verzoeken om herziening worden behandeld overeenkomstig het recht dat op het tijdstip van indiening gold;
9. de in dit besluit onder 4 vermelde criteria worden opgenomen in de regeling voor de appèlprocedure ad artikel 31 KO van de generale synode. (zie Bijlage 4.2)

Gronden:

1. terminologisch moet een duidelijk onderscheid gemaakt tussen revisie van besluiten die een kerkelijke vergadering neemt op grond van haar normale (bestuurs)bevoegdheid, en herziening van uitspraken die een kerkelijke vergadering doet krachtens haar bevoegdheden als appèlinstantie ex artikel 31 van de Kerkorde;
2. herziening van een appèluitspraak is een vreemd element in de rechtsgang. Indien na de appèluitspraak een verdere rechtsgang in het appèltraject is uitgesloten, kan als noodklep de mogelijkheid van herziening niet worden gemist. Voor appèluitspraken die kunnen worden gecorrigeerd in hoger appèl, geldt dat niet. Bovendien zou een uitbreiding van de mogelijkheid tot herziening van appèluitspraken van deze mindere vergaderingen de weg naar de einduitspraak onnodig en onwenselijk vertragen;
3. een verzoek om herziening is geen appèl als bedoeld in artikel 31 van de Kerkorde en moet ook feitelijk niet als zodanig gaan functioneren. Met de appèluitspraak van de generale synode in laatste instantie is een einduitspraak gedaan in het geschil;
4. a. een appèluitspraak bindt als rechterlijke uitspraak slechts de partijen in het geschil;
b. de gegeven criteria sluiten aan bij het uitzonderlijke karakter van de mogelijkheid een rechterlijke uitspraak te herzien. Een duidelijke richtlijn bevordert een eenduidige afdoening van herzieningsverzoeken en daarmee de rechtszekerheid voor partijen. Met toepassing van deze criteria wordt voorkomen dat een herzieningsverzoek feitelijk toch wordt behandeld als ware het een nieuwe appèlmogelijkheid;
5. besluit 1.5 brengt een parallel aan met wat wordt bepaald in artikel 18, aanhef en onder f, van de regeling voor de appèlprocedure ex artikel 31 KO van de generale synode;
6. besluit 1.6 onderscheidt ook hier de behandeling van een herzieningsverzoek duidelijk van een appèl. Bij herziening is geen sprake van rechter zijn in eigen zaak, omdat uitsluitend wordt gezien van sprake is van nieuwe feiten of omstandigheden. Als daarvan sprake is, volgt een beoordeling (mede) op basis van die feiten of omstandigheden. Het voorwerp van het geschil is daarmee veranderd;
7. met aannahme van dit besluit wordt duidelijk gemaakt dat sprake is van een nieuw beoordelingskader;
8. hoewel het niet geheel duidelijk is of verzoeken om herziening thans worden afgehandeld volgens duidelijke (rechts)regels, is het uit een oogpunt van rechtszekerheid aangewezen dat reeds ingediende verzoeken niet worden beoordeeld aan de hand van regels die pas nadien zijn gaan gelden. Voor zover dergelijke verzoeken reeds werden beoordeeld aan de hand van criteria die – zakelijk – overeenkomen met dit besluit is er uiteraard geen reden voor een uitzondering;
9. met opname van besluit 4.1 in de *Regeling voor de appèlprocedure ad artikel 31 KO van de generale synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland (regeling 2008)* wordt de kenbaarheid en duidelijkheid bevorderd van de beperkte mogelijkheden voor herziening van een appèluitspraak. Dat is van belang voor partijen die bij een appèlzaak zijn of waren betrokken, voor de meerdere vergaderingen en voor degenen die wensen te weten of voor hen de mogelijkheid voor herziening van een appèluitspraak openstaat, hoewel zij geen partij waren.